

PROFESOR MIHAJLO ROSTOHAR ZEMŘEL

V pátek dne 5. srpna 1966 odpoledne zemřel v Jugoslávii univ. profesor v. v. dr. Mihajlo Rostohar, zakladatel Psychologického ústavu a první profesor psychologie na filosofické fakultě v Brně.

Je věci cti a vděčnosti vzpomenout jeho života a díla, které mělo pro rozvoj české psychologie zásadní význam, a také proto, že prof. Rostohar vychoval za léta svého působení v Brně celé generace posluchačů, kteří na něho rádi vzpomínají.

Na katedře psychologie filosofické fakulty v Brně bude letos vzpomínáno čtyřicetiletého výročí založení Psychologického ústavu. Rostohar, jeho zakladatel a dlouholetý ředitel, nebude, bohužel, již mezi účastníky jubilea čestným hostem.

Zamýšlíme-li se v těchto rádcích nad životním dílem svého učitele, chtěli bychom jimi evokovat rysy jeho svérázné osobnosti těm, kteří ho znali, a psychologům mladší generace, kteří ho nepoznali, říci, jaký byl, dát jim nahlédnout do jeho životní historie a přiblížit jim dílo zesnulého prof. Rostohara, učitele a badatele, statečného muže a celého člověka.

Osobnost a dílo člověka je nutno chápat v souvislosti historickospolečenských podmínek a jeho životních a pracovních okolností. U prof. Rostohara jsou tyto okolnosti pro pochopení významu jeho díla důležité zvláště proto, že se za dobu jeho působení poměry u nás radikálně měnily, a to nejen poměry politické a kulturní, ale i v oblasti odborné práce a vysokoškolské výuky ve filosofii a psychologii. Mimoto byl Rostohar Jihoslovan, člověk dvou vlastí. Svě mládí prožil v Jugoslávii za vlády Rakousko-Uherska, studoval v Rakousku a Německu, na vysoké škole působil v Československu, v Praze a hlavně v Brně, na sklonku svého života v Jugoslávii.

Mihajlo Rostohar byl rodem Slovinec. Narodil se 30. 7. 1878 v Brégách u Krška (poblíž Lublaně) ve venkovské rodině. Gymnasium navštěvoval v Lublani a v Kranji, kde 1901 maturoval. Universitní studium započal ve Vídni (studoval nejprve medicínu a přírodní vědy), od r. 1903 pokračoval ve Štýrském Hradci u prof. Meinonga ve studiu noetiky a experimentální psychologie a pak u Wundta v Lipsku. Promoval ve Vídni r. 1905 na základě disertační práce „Über die Hypothese. Ihre wissenschaftliche Bedeutung“, v níž zaujal kritické stanovisko k Meinongovu názoru o evidenci hypotézy. Po promoci působil krátce jako suplent na gymnasiu v Beljaku, poté na universitě v Praze.

Již za svých středoškolských studií projevoval Rostohar vlastenecké uvědomění. V Lublani byl členem literárního kroužku a uveřejňoval slovinsky básně a povídky, v Kranji založil literární spolek a časopis „Brstje“ (Poupata), přispíval do záhřebského časopisu „Nova Nada“ kulturně politickými články, do slovinského časopisu „Omladina“, který založil, a později (od r. 1912) do pokrokové revue „Napredna Misel“. Rostoharovy příspěvky měly pokrokový charakter; živily myšlenku na osamostatnění a sjednocení jižních Slovanů, seznamovaly s poměry v českých zemích a přispívaly k česko-jihoslovenské vzájemnosti. Rostohar zastával názor, že jižní Slovanové lze politicky sjednotit na zásadě seburčení balkánských národů, nikoli na zásadě ilyrismu, který předpokládal nutnost jazykového sjednocení. Svými názory pochopitelně narazil na odpor tehdejších vládnoucích kruhů, proto také svou slovinsky psanou vědeckou práci „Úvod do vědeckého myšlení“ (1909) nemohl podat jako práci habilitační.

Rostohar se habilitoval r. 1909–10 u prof. T. G. Masaryka v Praze na základě práce „Theorie hypothetického soudu“. Venia docendi za filosofie mu byla udělena r. 1910. Od té doby přednášel logiku a noetiku na filosofické fakultě v Praze, kde byl profesorem filosofie František Krejčí, který přednášel také psychologii. Roku 1910 vyšla v České myslí Rostoharova logická práce „O formaci soudu“.

Od doby svých vysokoškolských studií byl Rostohar přitahován problematikou

psychologickou, chtěl však pěstovat psychologii experimentální, proto šel studovat k Meinongovi a Wundtovi. Jeho pokus o založení experimentální psychologické laboratoře na filosofické fakultě v Praze pro odpor Krejčího ztroskotal, proto se Rostohar uchýlil k prof. Fr. Marešovi na lékařské fakultě, v jehož laboratoři mohl konat psychologické pokusy. Jejich výsledkem je několik prací o synaesteziích zrakových a sluchových a o reprodukci barevných kvalit, které vyšly před válkou r. 1914. (Viz seznam prací Rostoharových v Psychologii IV, 1938 a XII, 1949.)

Rostohar byl svým založením realista a ve vědě empirik. Psychologii chtěl budovat jen na empirických základech a vyloučit z ní apriorní spekulace. Jedinou cestu k tomuto cíli viděl v metodě experimentálního bádání.

Když r. 1915 musel do I. světové války, pokračoval tam ve své politické a uvědomovací činnosti. Ze byl „politicky nespolehlivý“ a účastnil se odboje, bylo u něho samozřejmé. Jak za Rakousko-Uhersko bojoval, o tom svědčí událost z r. 1918, kdy na Soči byla ještě Brojevčova armáda a v Lublani německá vláda s rakousko-uherskou posádkou. Tehdy z balkónu místodržitelského paláce Rostohar s tasenou šavlí provolal před shromážděnými davy „smrt Rakousku“ a „svobodu Jugoslávii“, které přítomní vojáci přísahali věrnost.

Po válce chtěl Rostohar zůstat v Jugoslávii. Usadil se v Lublani, kde dal podnět k založení slovinské university a vypracoval pro ni statut. Začal uveřejňovat pokrokové články a socialistické názory, např. článek „Nový socialismus“ v deníku „Jugoslavijska“, v nichž zaujal kladné stanovisko k Leninovi. To bylo příčinou, že nebyl navržen za profesora nové university v Lublani, vrátil se tedy do Československa, na universitu do Prahy.

Roku 1922 byl navržen za mimořádného profesora na nově vzniklé Masarykově universitě a venia docendi mu byla přenesena z Prahy na filosofickou fakultu v Brně. Zároveň se stal asistentem fyziologického ústavu na lékařské fakultě v Brně u prof. E. Babáka, kde vedl oddělení pro teoretickou neurologii až do svého jmenování mimořádným profesorem systematické filosofie r. 1924. Přednášel logiku, noetiku a psychologii.

Roku 1926 založil na filosofické fakultě v Brně Psychologický ústav, aby mohl pracovat experimentálně a vést výuku posluchačů psychologie v tomto duchu. Základem vybavení se staly přístroje, které si předtím sám pořizoval z vlastních prostředků a jako jeho ředitel budoval ústav tak, že byl před II. světovou válkou jedním z nejlépe vybavených psychologických ústavů ve střední Evropě. Rada přístrojů a pomůcek byla zhotovena podle jeho vlastních návrhů (např. tachistoskop, oscilátor, kampilometr aj.). Když byla r. 1931 zřízena v Brně samostatná stolice psychologie a Rostohar jmenován řádným profesorem pro obor psychologie, mohl se psychologii zcela věnovat a rozvinout svou badatelskou a organizační činnost v tomto oboru.

Abychom pochopili význam Rostoharovy činnosti pro rozvoj samostatné psychologie a její orientaci v Československu, je třeba si připomenout širší společenské podmínky a speciálně poměry, v jakých byla u nás psychologie pěstována. Byly analogické s poměry v sousedních zemích s tím rozdílem, že jsme neměli vlastní učebnic (používalo se převážně učebnic německých) ani experimentálních laboratoří, které již v jiných zemích byly budovány. Psychologie byla na vysokých školách přednášena profesory filosofie jako filosofická disciplína, nebylo pro ni samostatných stolic. Na pražské filosofické fakultě přednášel psychologii František Krejčí, který pro svou všestrannost měl hluboký vliv na vývoj pedagogického myšlení u nás. Roku 1897 vydal Krejčí učebnici psychologie pro střední školy, které se používalo čtvrt století, a v letech 1902 až 1926 vycházela jeho systematická šestidílná Psychologie, doplněná r. 1929 jeho poněkud pokrokovějšími „Základy vědeckého systému psychologie“. Bylo to období dozrívajícího, namnoze ještě vládnoucího herbartismu a ve filosofii pozitivismu. Krejčí sám byl pozitivista. V psychologii vycházel atomisticky z psychických elementů, počítků, jejichž sládnáním se vysvětlují jevy složitější, a z psychofyzického paralelismu. Postupoval deduktivně z obecných předpokladů a odmítal v psychologii experiment, přestože chtěl pěstovat empirickou psychologii. Kritériem pravdivosti mu bylo i v psychologii to, „co vyplývá z daného logickým postupem myšlení“. Proto mělo za těchto převládajících vlivů ve filosofické a psychologické myšlení Rostoharovo vystoupení s požadavkem vskutku empirické psychologie, budované na základech experimentálního výzkumu, zásadní význam.

Možno říci že se po J. E. Purkyněm Rostohar stal zakladatelem experimentální

psychologie u nás a že podstatně přispěl k jejímu vymanění z vlivu filosofie na půdě universitní. Jeho práce má význam **budovatelský**.

Na filosofické fakultě nové brněnské university si musel Rostohar teprve vytvářet podmínky a předpoklady pro svou práci. Působil zde od roku 1922 do roku 1948, čtvrt století. Jeho činnost možno rozdělit na učitelskou, teoreticky a výzkumně badatelskou, organizační a redakční. Nemůžeme ji zde probírat v celém rozsahu,* ani v chronologickém sledu, neboť probíhala souběžně a vzájemně se prolínala. Chtěli bychom vystihnout při její charakteristice její základní rysy a zhodnotit její význam pro vývoj psychologie z hlediska **historického**.

Svou učitelskou činnost konal Rostohar po všechna léta s navykou pravidelností. Jeho přednášky byly jasné a prováděny četnými demonstracemi. Ještě více pokusů se konalo v proseminárních cvičeních a v seminářích, které daly podnět k samostatným výzkumným pracím, hlavně z psychologie dítěte a mládeže u řady posluchačů. (Je třeba si uvědomit, že se tehdy psychologie nestudovala jako samostatný odborný předmět, nýbrž jako jedna disciplína v rámci oboru filosofie. Také pro absolventy nebylo téměř odborného uplatnění v praxi. K tomu došlo až po roce 1948 zavedením odborného studia psychologie.) Ve svých seminářích kladl Rostohar velký důraz na gnozeologickou a metodickou stránku každé práce, o níž bylo referováno. Trval na tom, aby byl podán přesný popis metody a celého pracovního postupu. Tak v posluchačích utvrzoval vědomí, že věda nejsou jen vědomosti, a že její poznatky jsou tak spolehlivé, jak spolehlivé jsou její metody. Odmítal snadnou generalizaci závěrů a důrazně se dožadoval experimentálního ověřování obecných tezí, vyžadoval přesné rozlišování hypotézy a důkazu, vyplývajícího ze zjištěných faktů. Tak např. odmítal uznat tezi celostní psychologie o obecné platnosti genetické dominance celku, dokud nebude prověřena výzkumy. Jako učitel se věnoval posluchačům, povzbuzoval jejich zájem o psychologii a vedl je k samostatnému konání psychologických pokusů v Psychologickém ústavě. Tak vznikla řada prací seminárních, státních a disertačních na základě psychologického výzkumu z jeho podnětu. Protože nebylo vhodných učebnic, napsal pro studijní účely posluchačů řadu skript z psychologie obecné, vývojové, sociální a patopsychologie.

Je pochopitelné, že Rostohar, školený v logice, noetice, psychologii a medicíně, se zabýval problémy poznání nejen v noetických přednáškách, ale i v psychologických. Při svém realistickém založení a logické přísnosti se často zabýval a znovu vracel k otázce možnosti a dosahu poznání v psychologii, jakým způsobem se skutečňuje naše poznání psychické skutečnosti, jak dospíváme k poznatkům obecně platným, co je **předmětem psychologie** a podstatou jejich hlavních metod.

K těmto základním otázkám psychologie jako vědy ho vedla i objektivní situace psychologie ve světě. Bylo to období **hledání psychologické orientace** mezi zaměřením přírodovědným a duchovědným, doba, kdy vznikaly různé psychologické „směry“ a mluvilo se o „krizi v psychologii“. Proto byla filosofická orientace reprezentantů psychologie tak důležitá a záleželo na jejich samostatnosti myšlení, schopnostech a odvaze, jaké stanovisko v odborné orientaci zaujmou. Mimoto se v pojetí teoretických základů psychologie obrazy i spory v oblasti noetiky, kolísající mezi krajnostmi psychologismu a logicismu. V této názorové desorientaci se Rostohar nenechal zmást a postupoval vlastní cestou, probojováváje zároveň na naší domácí půdě orientaci, k níž dospěl na základě důkladné analýzy, jdoucí až k samým kořenům věci. Napsal o tom několik teoretických pojednání, z nichž nejdůležitější jsou: O předmět psychologie (Psych. IV, 1938), a znovu ve spise: Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti (jejíž I. díl, týkající se předmětného vědomí, vyšel opožděně r. 1950).

Východiskem je mu vědomím nadaný subjekt, který může sám sebe pozorovat, prožívající a uvědomující já, a jeho vztah k objektu. Introspekce — ovšem kriticky vyříbená — je mu v psychologii základní metodou a podkladem psychologické interpretace, druhou metodou je objektivní pozorování projevů subjektu. Psychologická analýza je nutnou součástí každé metody. Kolektivní spoluprací mnoha subjektů lze dojít k poznatkům obecně platným. Rostohar doporučuje všude, kde

* Její podrobný rozbor podal V. Chmelař ve dvou státech: *Rostoharovy psychologické názory*, čas. Psychologie IV, 1938, a *Rostoharovo psychologické dílo*, Psych. XII, 1949, u příležitosti Rostoharových šedesátin a sedmdesátin.

to lze, používat v psychologii experimentů, abychom mohli navozením podmínek, jejich kontrolou, opakováním a obměňováním vyvolat potřebné psychické jevy za účelem sebepozorování. Psychické jevy náleží k podstatě vědomého subjektu, jsou na něm zcela závislé, jsou „subjektivní skutečností“, jež je předmětem psychologie. Mají stránku obsahovou a aktuální, jejich znakem je intencionalita. Proti nim jsou objekty nebo objektivní skutečnosti ve svém bytí na nás nezávislé. Pokud původní nerozlišenou zkušenou zkoumáme z hlediska subjektu, je předmětem psychologie, pokud ji zkoumáme v abstrakci od subjektu, je předmětem přírodovědy.

Rostohar tu vlastně řeší otázku teorie odrazu – subjektivního odrazu objektivní skutečnosti. Podobně jako se zde snaží vymezit předmět psychologie proti předmětu přírodovědy, pokouší se vymezit jeho hranice proti společenským vědám v článku „Psychologie a sociologie“ (Psych. IV, 1938), dále „Problémy sociální psychologie“ (Psych. VI, 1940) a konečně ve skriptech „Sociální psychologie“ (1948).

Z teoretických důvodů se Rostohar podrobně zabýval pojmy, jež se v psychologii vlivem gestaltistů začaly hojně používat, mnohdy zaměnně a nepřesně. Terminologickou nepřesnost Rostohar nesnášel. Podrobil rozboru pojmy „struktura“, „tvar“, „útvár“, „komplex“ a „celost“ a napsal o tom několik pojednání: **Struktura v duševním životě** (Psychologie I, 1935), **Pojetí celosti a celostní psychologie** (Psychologie III, 1937) a jinde. Především se kriticky vypořádává s jejich pojetím, počínaje Diltheyem, Ehrenfelsem až po berlínskou a lipskou školu. Podle jeho názoru je třeba rozlišovat pojetí celosti a celostní hledisko v psychologii a pojem psychického tvaru od tvarového hlediska. Doporučuje používat pojmu „tvar“ jen pro prostorové tvary, v ostatních případech volí pojem „útvár“, jež je mu jednotná individualizovaná celost, kterou je třeba lišit od „komplexu“. Tvar je zvláštní případ útvaru, všechny složky jsou v něm konstitutivní, kdežto v útvaru nikoli. Komplex není podle jeho názoru jednotná celost, nýbrž je v něm spojeno několik celostí. Tvar, útvár a komplex jsou podle něho pojmy statické a popisné, jimiž se klasifikují tři různé druhy psychických celostí. Také pojem „celost“ je pojem deskriptivní, kdežto pojem „struktura“ je pojem vysvětlující a dynamický, jímž se má vysvětlit vznik psychických celostí. Struktura Rostoharovi znamená vždy reálnou tvořivou celost, jejíž podstatou je tvůrčí princip. Strukturu jako podmínku celistvého utváření je podle něho třeba chápat jako potenciální, celistvé zaměřené síly, jež za určitých okolností, ať vnějších, ať vnitřních podnětových daností, popřípadě vnitřních dispciz způsobí vznik nových psychických celostních zážitků se specificky celostními kvalitami (Struktura, s. 112).

Rostohar sám byl zastáncem celostního a strukturálního hlediska v psychologii. Svým pojetím struktury se blíží Diltheyovi. Pojmu „celost“ použil již r. 1914 ve svých pracích o synesteziích. Zdůrazňoval pojmovou přesnost jak u obsahových pojmů v psychologii (např. představa, pojem, vzpomínka, myšlenka, soud atd.), tak u formálních, proto je podrobil analýze a kritice, zároveň však na tom chtěl poukázat na kladné, ale i slabé stránky lipské a berlínské školy. Blíží mu byla berlínská, ale nepřiklonil se k žádné z nich. V psychologii **vycházel z reálných zážitků** a stavěl se proti všemu, co mělo apriorní charakter. Sám budoval psychologii na základě vlastního experimentálního zkoumání a nepodlehł nekriticky cizím vlivům, šel svou vlastní cestou. Proto ho nelze jednoznačně řadit k některému psychologickému „směru“. Byl to samostatný badatel a vědec-empirik, který **psychickou skutečnost chápal dynamicky a geneticky, vývojově**, tedy v jeho pojetí **strukturálně**.

Pojetím **psychického vývoje** se Rostohar zabýval v jednom ze svých hlavních děl „Studie z vývojové psychologie I“ (Brno 1928). První část knihy je věnována rozboru pojmu vývoje v psychologii, druhá část je experimentální, samostatná, podává výsledky jeho zkoumání o vývoji zrakové představy z původního dojmu. Obecná část pojednává o současném stavu vývojové psychologie, o logické podstatě pojmu vývoj, o vztahu kauzality a vývoje a konečně o mechanickém a teleologickém pojetí vývoje. Vztahová orientace v psychologii, zahájená Spencerem, považuje psychické jevy za biologické procesy přizpůsobovací, určené strukturou živé bytosti. Genetický princip je základem psychogenetické metody, jež je svou povahou metodou srovnávací. Rostohar probírá podrobně pojetí vývoje u různých autorů, Diltheye, Sprangera, Sterna, Kruegra, Wernera, Koffky aj., a zdůrazňuje nutnost rozlišovat pomocné hypotetické pojmy od skutečného vysvětlení, které nemohou nahradit. Požaduje, aby byly zjišťovány konkrétní, skutečné příčiny vývoje, na něž rozlišuje tyto momenty: genetickou souvislost vývojových změn toho, co se vyvíjí (substrátu), směr vývoje, tempo, totalitní působení podmínek vnějších a vnitřních čili dispciz,

jež jsou kauzálně spjaty s efektem — vývojovými změnami. Žádá, aby „principy vývoje“, jako je diferenciace a integrace, byly prokázány výzkumně, nestačí srovnávací metoda. Soudí, že se výzkumem dospěje k typovým formám vývoje, k **psychickým typům**, a zdůrazňuje nutnost soustavného zkoumání jednotlivých vývojových fakt, **sledování vývoje jednotlivých funkcí**, nežli se dáme do konstrukce celého vědeckého názoru (c. d., str. 44). To, co se vyvíjí, je psychická struktura, osobnost. Rostohar má na mysl ontogenetický vývoj. Jeho východiskem je psychický stav novorozence, měřítkem vývoje je tempo a míra zdatnosti, výkonnosti psychických funkcí, kterými dovede jedinec zdolat úkoly života v kulturní společnosti. Vývoj se děje nejen dozráváním, ale hlavně učením, které má velký rozvojový význam. Vývoj vidí v přibývání nových vlastností ze soustavy vnitřních i jednotlivých vnějších příčin. Odmitá pojem teleologicky působících dispozic odvozených jako neužitečný princip vědeckého vysvětlení. Dovojuje, že princip kauzality a princip teleologie se v zásadě nevyklučují, chápe totiž teleologii jako celistvou kauzalitu.

Rozbor a všestranné osvětlení pojmu vývoje v psychologii bylo potřebné a znamenalo přínos pro teoretické základy vývojové psychologie, a to nejen u nás. V té době (práce vyšla 1928) jsme měli již v pedopsychologii určitou tradici, ale neměli jsme dosud díla, zabývajícího se jejími teoretickými základy. Že v otázce pojetí psychického vývoje není jednoty dodnes, o tom svědčí názorová různost na tento problém, jak je uváděna např. v Handbuch der Psychologie III, Entwicklungspsychologie (2. vyd., Göttingen 1959). Rostoharův pracovní a myšlenkový postup, zásada jít k samým kořenům věci, k základním pojmům ve vědě, byly správné. V odstupu času se také ukázalo, že na svém pojetí vývoje nemusel nic podstatného měnit, leda snad je doplnit.

Rostohar se stavěl velmi kriticky k pokusům razit teorii dříve, dokud nebyla dostatečně podložena výzkumem získanými fakty a závěry induktivně z nich vyvozenými. Dokud se tak nestalo, je nutno ji považovat za pracovní hypotézu. Zaujímal-li kritické stanovisko k vládnoucím psychologickým směrům, neznamenalo to, že se o ně nezajímal a byl k nim lhostejný. Podobně nebyl lhostejný ani k aktuálním problémům v pedagogice a didaktice. Je to zřejmé např. z toho, jak se postavil k otázce **metody počátečního čtení**, které bylo u nás pěstováno starou hláskovací metodou, a také silně pronikající, někdy povinně zaváděnou novou metodou globální. Přes rychlost osvojení čtecí dovednosti neposkytovala globální metoda žákům potřebnou jistotu, účinky toho se projevíly namnoze později. V třicátých letech Rostohar vytvořil vlastní metodu počátečního čtení, analytickocelostní, navrhl vlastní slabikář, založený na poznacích zvláštností dětského vnímání (v němž bylo použito tiskacích písmen velkého typu, různobarevných, postupně se zmenšujících, vycházelo se z jednoduchých slov a jednoslovných vět). Sám svou metodu vyzkoušel a dal ji dlouhodobě pokusně zkoušet při vyučování v elementární třídě. Jeho metoda se osvědčila. Rostohar zdůrazňoval, že je rozdíl mezi čtením začátečníka-dítěte a vyspělého čtenáře, u něhož se v postihování slov značně uplatňuje indirektní vidění. Podklad pro toto tvrzení získal experimentálním zkoumáním, o němž pojednává v článku „Vnímání písmen v indirektním vidění“ (Psychologie III, 1937). O problematice počátečního čtení a výsledcích své čtecí metody referoval na V. sjezdu pro výzkum dítěte (Psychologie čtení se zvláštním zřetelem k počátečnímu čtení, ve sjezdové zprávě) a podrobněji o tom pojednal ve spise „Psychologické základy počátečního čtení s praktickým návodem ke čtení“ (Brno 1933). Prosazování nové metody a kritika metody globální se neobešla bez ostrých polemik.

Většina **badatelských výzkumů Rostoharových** byla věnována dítěti, týkala se **vývoje psychických funkcí u dítěte: vývoje představivosti, obrazivosti, tvoření pojmů konkrétních a abstraktních**. Není možno se zde jimi podrobněji zabývat, ale můžeme úhrnem říci, že některé z poznatků, k nimž Rostohar svými výzkumy dospěl, byly v pedopsychologii nové a obohatily nejen naši, ale i světovou odbornou literaturu. Jeho práce o vývoji zrakové představy z původního dojmu vyšla ve výtahu v L'Année Psychologique, 1930. **Přínosem** jsou např. poznatky, že ve vývoji zrakové představy se vyskytují tři typy, jež autor nazývá: kumulativní, typ vývoje z vůdčího motivu a z obrysu. Že pojem konkrétního předmětu, založený na vědomí identity, je hotov dříve než představa; že konkrétní pojmy se tvoří na základě „notifikačních znaků“, a to nejdříve místa, pak barvy a konečně tvaru, že obecný pojem se u dítěte nevyvíjí diferenciací povadních znaků, nýbrž tím, že mu přibývá reprezentativní funkce, atd. Podobně stanovil Rostohar stupně ve vývoji dětské obrazivosti. Jak je

vidět, převažovaly ve výzkumech prof. Rostohara problémy předmětného vědomí, jak u dětí, tak u dospělých, u nichž se kromě představitosti zabýval **kolísáním pozornosti, psychologii vnímání a hlavně myšlení** (resp. psychologickými základy gramatiky). Tyto otázky spadají do psychologie obecné.

Při svých výzkumech používal Rostohar k řešení problémů vlastních, **samostatných metod**. Např. při zkoumání vývoje konkrétních a abstraktních pojmů u dětí, dětské obrazivosti použil i originálních pomůcek podle vlastního návrhu a zvláštních pracovních postupů. Při výzkumu zrakové představy užil kresebné metody (ne nepodobné té, které v padesátých letech použil Ignatěv při výzkumu dětské kresby a kterou nazval metodou „srezů“). Při své badatelské práci postupoval cestou **individuálního výzkumu**. Hromadného výzkumu používal jen demonstrativně k výukovým účelům. Metody dotazníkové nepoužíval, byl k ni velmi kritický. Podobně kritické stanovisko zaujímal k inteligenčním testům, jak se jich tehdy používalo, chápal je jako výkonostní zkoušky, které nemohou odhalit podstatu zkoumaného jevu. Ten musí být zkoumán napřed a jinak, individuálním výzkumem, v přesně stanovených podmínkách, umožňujících srovnávání, a hlavně musí být ujasněna na základě analýzy podstaty toho, co má být testy zjištěno.

Výsledky svého bádání Rostohar pravidelně publikoval (nejvíce v časopise Psychologie; úplný seznam jeho publikací nemáme, za jeho pobytu u nás jich bylo přes 200). Také je ochotně předával veřejnosti v přednáškách, v kursech pro učitele, pro učitelky mateřských škol, sociální pracovnice, poradce a na odborném fóru – ve Společnosti pedagogického muzea a zvláště ve **Společnosti pro výzkum dítěte**. Tato společnost sdružovala odborné pracovníky různých oborů, zabývající se dítětem: lékaře, pedagogy, sociology, sociální pracovníky a psychology. V jejím rámci byly pravidelně pořádány **sjezdy**, kde se řešily problémy spojené s tělesným, duševním, sociálním a mravním vývojem dětí a mládeže. Prvním jejím předsedou byl prof. E. Babák, po něm se jím stal Rostohar.

Prvního sjezdu Společnosti pro výzkum dítěte r. 1922 v Brně se Rostohar neúčastnil aktivně, ale již na 2. sjezdu pro výzkum dítěte r. 1925 v Brně byl místopředsedou a měl zásadní referát **O metodách psychologického výzkumu dítěte**, v němž vytyčil pracovní program Společnosti i pro sebe. Na 3. sjezdu následujícího roku v Praze referoval o výsledcích svého výzkumu o vývoji dětských představ. Že se Rostohar svými podněty, organizační a odbornou prací ve Společnosti uplatňoval čím dál aktivněji, o tom svědčí, že na 4. sjezdu r. 1930 v Bratislavě, jehož byl místopředsedou, přednesl čtyři referáty (o vývoji konkrétních a abstraktních pojmů u dětí, o vývoji představy u dítěte slabomyslného a znovu se v plénu vrátil k otázce metod: Problémy a metody psychologického výzkumu dítěte).

Stále pronikavější vliv Rostoharův ve Společnosti pro výzkum dítěte se projevil také v tom, že **V. sjezd**, jehož předsednictvím byl pověřen, se z jeho podnětu konal v **Brně jako I. všeslovanský** r. 1933. Účastnili se ho čelní představitelé psychologie a pedagogiky z Polska, např. prof. Baley, Jaxa-Bykowski, Szuman, a z Jugoslávie Mandić, Osvald, Petrovič, Radamanovič a jiní. Rostohar na něm vystoupil v plénu s referátem „Psychologický profil dítěte elementární třídy“ a v sekci referoval o psychologických základech počátečního čtení. Sjezd měl velký ohlas. V tradici slovanských sjezdů pedopsychologických chtěl Rostohar pokračovat. Další **sjezd, II. všeslovanský**, se konal opět za jeho předsednictví r. 1937 v **Lublani**, kde měl referát o výsledcích výzkumu dětské obrazivosti. Kromě Jugoslávců se sjezdu účastnila delegace z Československa, Polska i zástupci z Bulharska (např. Pirjov), chyběli jenom Rusové. Když tehdy uvažovali pořadatelé o příštím sjezdu, vyslovili přání, aby se pořádal ve Varšavě, nejráději však v Moskvě. Shodou okolností právě ve dnech, kdy se konal v Moskvě Mezinárodní psychologický kongres, kde jsme si na toto jeho dávné přání vzpomínali, Rostohar umírá. Není pochyby, že tyto sjezdy přispěly k posílení slovanské vzájemnosti, ale vyvolaly i tendenci k odborné spolupráci, která se však nemohla rozvinout, protože další slibný vývoj přerušila II. světová válka.

Až do roku 1935 neměla psychologie v Československu žádný vlastní časopis. Psychologické články vycházely ve filosofickém časopise Česká mysl nebo porůznu (v příležitostných sbornících, gymnasiálních zprávách apod.). Bylo a zůstane záslužným činem Rostoharovým, že **založil** za obtížných podmínek první naše psychologické periodikum „**Psychologie, časopis pro teoretickou a užitou psychologii**“, kterou sám s redakčním kruhem redigoval. Vycházela od roku 1935 do roku 1949 v Brně,

s dočasným přerušením ke konci války. Celkem vyšlo 12 ročníků. Tím byly vytvořeny publikační možnosti nejen pro starší psychologické pracovníky, kteří tak mohli uveřejňovat větší experimentální práce, ale i mladším pracovníkům bylo tak poskytnuto odborné fórum, podněcující i jejich odborný růst.

Za II. světové války zůstal Rostohar po zavření vysokých škol v Brně, kde se věnoval vydávání časopisu „Psychologie“, jejichž příspěvatelů vlivem perzekuce podstatně ubylo. Již roku 1941 spolupracoval s československo-jugoslávským ilegálním hnutím v Brně, kde pomáhal Jugoslávčům, uprchlým z německých koncentráků, k návratu do vlasti. Když byl udán, zachránil se tím, že pěšky prošel Rakouskem až na hranice Jugoslávie, kde se hned zapojil do podzemního hnutí. Ke konci války byl zatčen a uvězněn v Břežicích. Zachránil se odtamtud útekem, přeplaval Sávu, přešel na kranjskou stranu a přidružil se k partyzánům, kde bojoval do konce války.

Po osvobození se na podzim r. 1945 vrátil na filosofickou fakultu do Brna, kde působil do roku 1948, do svých sedmdesáti let, kdy odešel do penze. Ještě příští rok 1948/49 zůstal v Československu jako rektor Vysoké školy sociální v Brně. Od té doby žil trvale v Jugoslávii.

Rostohar se vždy chystal k tomu, že „na odpočinku“ zpracuje své psychologické názory a napíše učebnici obecné a vývojové psychologie. Ale i jako penzista v Jugoslávii působil jako „honorární profesor“ na filosofické fakultě v Lublani plných deset let – do roku 1959/60. Z jeho podnětu byla na filosofické fakultě v Lublani založena v roce 1949/50 katedra psychologie, kterou Rostohar vedl, a r. 1952 psychologický institut. Téhož roku byla na jeho podnět založena Poradna pro volbu zaměstnání při Centralnem higijenskem zavodu Ljudske republike Slovenije, které po dobu svého působení v Lublani předsedal. Dále byl předsedou Združenja psihologov Jugoslavije. Za svého působení na lublaňské universitě odchoval řadu (přes sto) psychologů, kteří se uplatnili na různých odborných pracovištích jako psychologové v průmyslových podnicích, na klinikách a v poradnách, jako školní psychologové na školách.

Přítom byl i v Jugoslávii stále publikačně činný, i tehdy, když po odchodu z lublaňské university prožíval sklonek života u své rodiny na venkově. Vracel se ke starým teoretickým problémům, znovu je promýšlel a publikoval. Knižně vyšly v Jugoslávii po roce 1949 jeho práce „Počáteční čtení na základě analytické metody“ (Lublaň 1962), „Základy obecné psychologie“ (1964), „Sociální psychologie“ (1965). Kromě knižních publikací vyšla řada jeho článků a pojednání, z nichž obšírnější „Věta a myšlenka“ (Stavek in misel) v Rozprave Slovenske akademije znanosti in umetosti (Lublaň 1953) vbudila pozornost v zahraničí, v odborných kruzích v New Yorku. Rostohar chtěl přeložit českou „Pedagogiku předškolního věku“ (z r. 1964) a pouštěl se i do řešení nových problémů, avšak jeho práce „Dítě a film“ a „Didaktický význam filmu“ zůstaly nedokončeny. Posmrtně vyšla jeho učebnice „Psychologie“ (Psihologija. Državna založba Slovenije, 1966). Za svou vědeckou a budovatelskou činnost v Jugoslávii byl M. Rostohar vyznamenán řádem Josipa-B. Tita: Odred zasluge za narod. I. reda.

Prof. Mihajlo Rostohar byl přímý a silný člověk a statečný bojovník, který žil plně svůj život. Ke společenským problémům, k lidem i k otázkám psychologickým zaujímal vždy jasné a pevné stanovisko, které dával najevo slovy i činy. Smýšlením i prací stavěl se na stranu pokroku a dovedl za něj bojovat, neuhýbaje před důsledky z toho plynoucími. Byl realistický a kritický, ve vědě i v životě věděl, co chce. Jeho jméno zůstane navždy spjato s historií naší psychologie, zvláště **pedopsychologie a experimentální psychologie**, pro niž v Brně na filosofické fakultě vybudoval pevné základy tím, že budoval Psychologický ústav a odchoval celé generace psychologů, kteří v práci, již jejich učitel započal, budou pokračovat.

Luďmila Kolaříková

